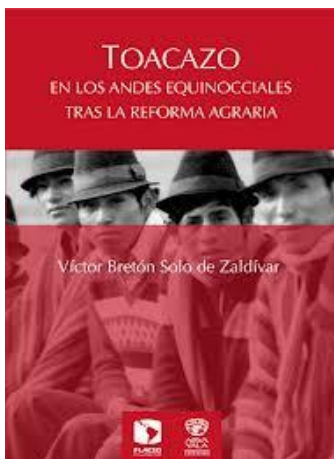

Víctor Bretón Solo de Zaldívar (2012)
Toacazo. En los Andes equinocciales tras la Reforma Agraria.
Quito: FLACSO Sede Ecuador i Ediciones Abya Yala, 419 p.
ISBN: 978-9978-67-374-4.

Mònica Martínez Mauri

Universitat de Barcelona

Toacazo, una comunitat andina de la província de Cotopaxi (Ecuador), dóna nom i esdevé el principal escenari de la darrera monografia de l'antropòleg lleidatà Víctor Bretón. Una monografia que té el mèrit d'estar fonamentada sobre una sòlida etnografia i microhistòria, però que en cap moment menysté l'àmbit regional, estatal i global.

El punt de partida del llibre és la conformació a la Sierra equatoriana d'una de les plataformes ètniques més potents de l'Amèrica Llatina al segle XX, i el punt d'arribada la situació de fragmentació i pèrdua de la capacitat de mobilització del moviment indígena a principis del segle XXI. Per tal d'entendre aquests dos moments de la història andina, Bretón es fixa en dos moments clau: la fi del món del règim d'*hacienda* cap als anys 1960 i l'actualitat marcada per la politització de l'etnicitat. Tot i no remuntar-se a l'època colonial, l'obra reivindica la importància dels anàlisis que tenen en compte la llarga durada per comprendre els processos de canvi en tota la seva complexitat.

L'estructura del llibre ens permet transitar per tres àmbits ben diferenciats però articulats de forma magistral. En la primera part ("El marco teórico y el contexto") l'autor fa explícit el seu punt de partida teòric, metodològic i presenta les hipòtesis de treball. En la segona ("El desmoronamiento del mundo de la hacienda") ens trasllada al món andí de la segona meitat del segle XX per poder sentir i reviure el que va suposar el final del món de la hacienda. En aquesta part el relat adopta un to més etnogràfic i literari per poder copsar amb atenció l'ambient, les emocions i les relacions que van caracteritzar el règim gamonal als Andes. En la tercera part ("La organización indígena y las agencias de desarrollo") ens retrobem amb el tema que ha marcat l'agenda investigadora de Bretón durant les darreres dues dècades: el procés organitzatiu indígena i la seva articulació amb les agències exteriors. Tot i les diferències en la cronologia i aproximació a la realitat de Tocazo, cal remarcar que l'estructura és tan

clara i els resums al principi i final de cada part tan pertinents, que durant la lectura de les més de 400 pàgines del volum no es perd el fil conductor del relat.

Estem davant d'una destacable contribució acadèmica a l'estudi de la diferenciació social camperola en relació amb les transformacions del model de desenvolupament capitalista adoptat per l'Equador. Un estudi que té en compte el paper que juguen els intel·lectuals orgànics (en el sentit gramscian del terme) en els processos d'etnificació de les demandes polítiques dels col·lectius camperols indígenes i que resol interrogants tan complexos com els següents: ¿Què va fer possible el funcionament del regim d'*hacienda* durant més de 300 anys? ¿quins factors van provocar la seva liquidació definitiva a mitjans del segle XX? Per tal d'aportar una mica de llum a aquestes grans qüestions, Bretón conceptualitza el món de la *hacienda* servint-se de l'economia moral i referint-se a l'exercici del poder, l'hegemonia i la resistència en un camp de forces socials. Tenint en compte que el respecte de les normes era clau per a la supervivència del sistema, interpreta el règim de la *hacienda* a partir del concepte d'hegemonia, és a dir, com una forma de poder dels dominadors sobre els subalterns que implica l'establiment d'un complex equilibri entre el consens i la coerció. No cal oblidar que l'hegemonia, entesa com a ideologia i praxis, es concreta en la repressió física directa, però també pel consentiment voluntari dels dominats.

L'èmfasi en el paper canviant i a vegades ambivalent dels mediadors indígenes és també clau per entendre la fi del règim centrat en la *hacienda*. La presència d'aquests intel·lectuals orgànics va fer possible el trencament de les formes d'intermediació ventríloques i que la veu dels indígenes ressonés en l'àmbit local, provincial i nacional. La relació entre la consolidació d'aquests sectors mediadors i els processos de diferenciació camperola provocats per l'aplicació de la Reforma agrària són un dels eixos centrals del relat.

Bretón ens mostra una imatge poc edulcorada dels mediadors i de les organitzacions indígenes de segon grau als Andes equatorians. Per una banda, ens mostra com aquests mateixos mediadors, després d'una intensa militància política durant els anys de lluita per la reforma agrària, passen a ocupar posicions professionals que els converteixen en un dispositiu del poder neoliberal. Per l'altra, a l'igual d'investigadors andins com Martínez (2006), s'allunya dels tòpics que presenten les societats indígenes totalment cohesionades, basades en el mutualisme i el comunitarisme, assenyalant la influència que van tenir els agents externs en la conformació d'aquestes organitzacions locals, la relació de competència que existeix entre elles, la dependència envers els finançament exteriors i la conseqüent burocratització i professionalització dels seus líders. Bretón, a través de la història d'una OSG ens mostra un món dominat per conflictes que s'arrossegueu des de l'època de la *hacienda*, entre un grup de la zona d'altura que va mantenir relacions de clientela i de dependència amb els pobladors de la zona intermèdia i un altre grup que en va quedar exclòs.

Durant l'any 2012 la publicació d'aquesta monografia, així com la de Montserrat Ventura i Oller (2012) o la compilació de treballs de Gemma Orobitg i Pedro Pitarch (2012), contribueix a fer créixer l'antropologia americanista a casa nostra. Es tracta d'un treball madur i que tant de bo aviat es converteixi en un exemple a seguir per a les futures generacions d'etnògrafs. Un treball que mostra com l'etnografia ben feta, sobre un mateix lloc i en períodes perllongats, pot ser una eina molt valuosa per entendre els processos de canvi. En definitiva, aquesta és una etnografia que mostra que és possible estudiar els efectes del "desarrollismo" i el moviment indígena sense fer invisibles les preocupacions i expectatives dels camperols indígenes que viuen dia a dia les conseqüències d'aquests processos.

Referències citades

MARTÍNEZ, L. (2006) “Las organizaciones de Segundo Grado como nuevas formas de organización de la población rural”, a H. Grammont (ed.) *La construcción de la democracia en el campo latinoamericano*, Buenos Aires: Ed. CLACSO, pp.107-132.

PITARCH, P. y OROBITG, G. (eds.) (2012) *Modernidades indígenas*, Madrid / Frankfurt: Iberoamericana / Vervuert.

VENTURA I OLLER, M. (2012) *En el cruce de caminos. Identidad, cosmovisión y chamanismo Tsachila*, Quito: FLACSO-Ecuador, Abya Yala.